

## Država kot grožnja lastnemu pravnemu redu in miru

Janez Pečar \*

*Politia legibus, non leges politiae adaptandae*  
Politika se mora prilagajati zakonu, a ne zakoni politiki.

Zaradi svojih interesov in dejavnosti vsaka država različno ogroža človeštvo. Četudi so glavni in neposredni dejavniki vendarle ljudje, je vedno pomembna državna organizacija, ki stoji za njimi in za katero opravljajo naloge. Države zlorablajo svojo moč tako instrumentalno in sistemsko kot strukturalno-ideološko. Zato se s svojimi organi pojavljajo tudi v vlogi devianta na najrazličnejših področjih in iz različnih družbenostrukturalnih, gospodarskih, političnih in drugih vzrokov. Država je hkrati sredstvo za izražanje, uveljavljanje in uresničevanje segregacij in diskriminacij, povzročitelj notranjih in mednarodnih konfliktov, prisilnih migracij, begunstva, ksenofobije in izvajalec spopadov tako zaradi utrjevanja lastne identitete kot zaradi dominacije nad drugimi.

Policija, varnostnoobveščevalne službe, vojska in deloma kazensko pravosodje s penitenciarним sistemom so najpogostejši kršitelji človekovih pravic, ki jim antiteroristična zakonodaja po svetu daje nove možnosti za prisilo. Zato se že razpravlja o politizaciji in militarizaciji policije in policizaciji vojske. Četudi je nasilje teh organov največkrat individualizirano, pa je lahko tudi instrumentalno in etabrirana struktura državne moči za obvladovanje nepokornih. Tudi pravosodju ponekod očitajo, da je spolitizirano, odvisno, pristransko ter neučinkovito in počasno, zapori pa marsikje prenapolnjeni in nehumani. Zato varuhi človekovih pravic pogosto ostajajo nemočni v prizadevanjih za izboljšanje posameznikovega položaja nasproti državi.

Ker država vedno in povsod lahko najde razloge, da se čuti ogroženo, se hkrati lahko tudi opravičuje za prekoračevanje zakonitosti. Zato si dovoli kršitve, jih zagovarja in opravičuje, ali pa prikriva kot tajnosti. Pri tem gre za distributivno neodgovornost, ki je vedno skupinska in marsikdaj tudi za anatomijo neposlušnosti, iz katere nastajajo različne deviacije tudi s terciarno viktimizacijo. Zlasti tranzicija je obdobje, ki pogojuje tudi kriminal države.

**Ključne besede:** država, represivni aparat, deviacija, zloraba moči, človekove pravice, kršitve, kriminal države.

UDK 343.353

Država je najmočnejša človeška organizacija za varstvo splošnih pogojev življenja ljudi in je v tem smislu nekakšen sluga družbe, hkrati pa nastopa tudi kot njen gospodar. Na to kaže vsa zgodovina države in v novejšem času ne manjka dokazov za njeno gospodovanje nad ljudmi, tako nad tistimi, ki so njeni državljani kot nad vsemi drugimi, ki sodijo v njeno ozemeljsko integriteto in državno suverenost. Zato praktično ni države, v kateri ne bi prihajalo do kršitev, tako političnih kot človekovih pravic. Do tega prihaja že zaradi konfliktov vrednot tako razrednih, socialnih, narodnostnih, rasnih in drugih,

ki se lahko lahko različno ne le pojmujejo, ampak tudi uresničujejo. Čeprav se v sodobnem času kažejo možnosti za omejevanje moči države znotraj njene "jurisdikcije", pa vendarle nastajajo najrazličnejše kršitve prav na njeni strani: nasilje in represivnost, zlorabljanje lastnega prava in njegovo obhajanje, da sploh ne omenjamo vsega tistega, kar je na robu dopustnega in pogosto ni mogoče reči, ali ima država (in njeni organi) prav ali ne.

Čeprav kriminal države ni tipična kriminaliteta 20. stoletja, pa se vendarle z njim ukvarjajo, zlasti po koncu 2. svetovne vojne, morebiti tudi zaradi tega, ker ogroženost človeštva zaradi interesov in dejavnosti države nikoli ni bila večja kot prav v tem času.

\* Janez Pečar, dipl. pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, 1000 Ljubljana, Rozmanova 2

Represivni aparat države je gotovo najmočnejši del

njene organiziranosti za izvajanje nasilja, ki je zaradi urejenosti v pravu dopustno in zakonito. Vsaka država ima dosti mehanizmov za izvrševanje s pravom sicer omejevana prisile, če so za to podani ustrezní razlogi, toda ni države, ki ne bi omogočala, dopuščala ali celo vzpodbujevala uporabo nedopustnih metod in sredstev. Četudi se to dogaja mimo nje in poleg nje, je vendarla odgovorna za vse tisto, kar nastaja v njenem imenu ali za njen račun. Prikrivanje ekscesivnosti je bilo vedno mojstrstvo države, ki se nikoli ni izogibala skrivanju nedopustnega ravnanja in prekorračevanju pooblastil, kar največkrat sodi v državno skrivnost in varovanje uradne tajnosti. In to toliko bolj, kolikor gre za politične interese - tudi znotraj lastne družbe in ne le navzven, kar je vedno dosti bolj pomembno.

Državna organizacija je s svojo piramidalno strukturo, hierarhično urejenostjo, s porazdeljeno in neredko težko ugotovljivo odgovornostjo ter strankarsko politično prepletenostjo stigmatizirana z naraščajočo korumpiranostjo. Marsikje po svetu je kot nalašč ustvarjena za nadzorovanje političnih bojev, za diskriminatorno poseganje v socialne in gospodarske razmere, za diferencialno določanje pravic in svoboščin, za uveljavljanje radikalnih konzervativnih, liberalističnih in drugih tendenc za kriminalizacijo tistega vedenja in ljudi, ki bi jo lahko kakorkoli ogrožali itd. "Od 184 v OZN vključenih držav kar tretjina tako ali drugače tepta temeljne človekove pravice, v nekaterih primerih pa to počne polovica članic. Lani je npr. v 54 državah po svetu 4.500 ljudi umrlo zaradi mučenja. V 85 državah sedijo ljudje v zaporih samo zato, ker so nasprotovali vladajoči politiki ali sistemu, v kar 43 državah pa ljudje še vedno kar množično izginjajo - največkrat seveda nasprotniki režima".<sup>1</sup> Pri tem sploh ni treba omenjati vojnih razmer, množic, ki jih država tišči v stiski, jih izloča, odrinja na rob, jim ne pomaga in jih pušča osamljene, povzroča revščino in propadanje, pušča brez zavetja, doma in zaposlitve, brez spoštovanja in upanja v prihodnost. Hkrati pa je država največkrat tudi nevešča ali neuspešna pri reševanju starih nasprotij med ljudmi, etničnimi in verskimi skupnostmi, kar se je v zadnjih letih pokazalo ne le na jugoslovanskih tleh, ampak zlasti na Severnem Irskem, pri Baskih v Španiji, v Čečeniji, Palestini, v Afganistanu, na Vzhodnem Timorju, v Osrednji Afriki in ša marsikje drugod v manjšem obsegu. Sploh pa ni treba posebej poudarjati težav

Kurdov, razdeljenih med Turčijo, Sirijo, Irak in Iran, Tibetancev na Kitajskem, islamskega fundamentalizma v državah Magreba in še kaj.

Skratka, država in njeno delovanje sta gotovo poseben izziv za kriminološko obravnavanje. Njen kriminal ni le ravnanje posameznikov, četudi so le-ti vedno neposredni "akterji". Najbolj pomembna je organizacija - torej država, ki stoji za njimi. Državo navadno ne zadeva noben "crime management", skoraj nikakršna "crime prevention analysis" in le sem pa tja se je loteva kakšna šola kriminološkega mišljenja s svojimi sofisticiranimi pogledi, kolikor ne spolitiziranimi ter prilagojenimi dogajanjem v okolju. Zato naj bo tale sestavek kot opozorilo na potrebno kriminološko obravnavanje države tako v etiološkem kot fenomenološkem smislu.

### 1. Institucionalni vzorci deviacij

Vsaka sodobna država ima že po svoji naravi hierarhizirano ureditev in institucionalno možnost ne le uporabljati moč in oblast v zakonitem smislu, ampak tudi narobe. Države nasploh pogosto zlorabljajo svojo moč in sicer "instrumentalno, sistemsko, in strukturalno-ideološko"<sup>2</sup>, kajti država temelji na pravu in s svojimi regulatornimi mehanizmi vpeljuje red in konformizem, hkrati pa ju tudi nadzoruje in neubogljive kaznuje. Država je torej najbolj "etablirana" družbena organizacija, ki ji vsiljevanje vedenjskih vzorcev ni tuje. Kajti že kot najbolj splošna organizacija potrebuje ubogljivost in podredljivost. Oboje vpeljuje sistemsko z različnimi mehanizmi (med katerimi so tudi ideološki), seveda odvisno od družbenopolitičnega sistema in prevladujočih silnic, ki nikoli niso brez vpliva na vedenje in ravnanje ljudi na vseh ravneh družbene stratifikacije. Toda njeni vplivi so različni in redkokdaj dokončni.

Četudi vsaka država zahteva določen nivo konformizma, pa po drugi strani tudi sama s svojimi organi pogosto nastopa v vlogi devianta, ki krši tako lastne kot mednarodne norme, ne nazadnje tudi tiste, ki jih je sama ratificirala kot potrebne.

Vsaka država že od nekdanj poudarja svojo suverenost, samostojnost, neodvisnost in neogroženost, kar čestokrat varuje z drakonskimi regulacijami. Z njimi nastopa zoper disidente,

<sup>2</sup> Henry/Milovanovic, s. 77-82.

<sup>3</sup> Clintonov odposlanec na Balkanu John Kornblum je v Ženevi obtožil zagrebško vlado za napetost med srbskim življenjem vzhodne Slavonije, Baranje in zahodnega Srema in hrvaško oblastjo... Potočnik, P.: Navidezno zapiranje pred svetom, Delo, 31. 12. 1996, s. 5.

<sup>1</sup> Slabe, D.: Človekove pravice. Delo, 9.12.1996, s. 6.

politične nasprotnike in svobodo misli (primerjaj: mišljenjski delikt). Zapira politične in ideološke nasprotnike, prepoveduje politična, nacionalna<sup>3</sup> in verska gibanja, zatira želje po odcepitvi, osvoboditvi ali osamosvojitvi. Od tod politični, verski, nacionalistični in drugi procesi. Iz teh razlogov prihaja do najrazličnejših sodnih usmritev in sumljivo povzročenih smrti.

Sodobna država, četudi v Evropski Uniji, kjer želijo doseči svoboden pretok ljudi, kapitala, blaga in storitev, je zelo občutljiva za imigracije. Zato je nenaklonjena tujcem ter strpna do ksenofobičnih napadov na drugačne in različne. Z njimi najpogosteje ravna sumničavo in drugače kot z lastnimi ljudi. Strožje jih nadzira, omogoča ne le ekonomsko, ampak tudi drugačno izsiljevanje, jih izganja zaradi malenkosti, ki jih tudi napihuje in s svojimi organi "tujce" dostikrat neusmiljeno ne le diskriminira ampak tudi terorizira.

Podobno kot tujci so v lastni državi ogroženi tudi narodne manjšine, etnične in verske skupine in sploh ljudje, ki so sicer avtohtoni prebivalci, toda so v kakšnih ozirih drugačni od večinskega prebivalstva. Pri tem ne gre samo za Rome, ki nikjer niso zaželeni, ampak tudi za kakorkoli "drugačne" (npr. homoseksualce), zoper katere nastaja t.i. "hate crime", o katerem že zaradi politične nevarnosti ponekod zbirajo posebne podatke (npr. FBI v ZDA). Narodne manjšine imajo v marsikateri sodobni državi težak položaj (tudi v Evropi), z njimi se slabo ravno, jih zatira, pogosto procesira njihove pripadnike, v njih se pridobiva opozicijske skupine, uporablja posameznika za obveščevalno delo zoper večinski narod (sosednje države) itd.

Nestabilnost politične tranzicije je povsod v državah, kjer je prišlo do družbenogospodarskih in drugih radikalnih sprememb, privedla do različnega državnega nasilja, ki je destruktivno, ideološko, politično pa tudi čustveno in čestokrat dokaj operacionalizirano. V prenekaterih državah, kjer prevladuje prav določena veroučitev, ki se že po svojih izhodiščih vzdržuje iz nenaklonjenosti zahodnemu življenjskemu stilu, pa se zastruje kazenska represija tudi zaradi ohranjanja patriarhalnih vzorcev iz zgodovine, ki zlasti od žensk zahtevajo dosledno poslušnost in podredljivost.

Sodobna država še vedno ne uspeva obvladovati raznih rasizmov, seksizmov, fanatizmov, nacionalizmov, ekološkega ogrožanja, pretepanja žena in mučenja ter spolnega zlorablja otrok in mladoletnikov in še vedno je zelo indolentna do žrtev konvencionalnega oz. klasičnega premoženjskega in telesnega kriminala, hkrati pa se sama (po svojih

najpomembnejših dejavnikih) korumpira, na kar opozarjajo različna mednarodna posvetovanja zadnjih let. Zato se tudi od sodobne države zahtevajo ne le modernizacija ter informatizacija ampak tudi poštenost, zakonitost in predvsem pravočasnost delovanja in kakovost storitev<sup>4</sup>, skladno z vlaganjem (oziroma naložbami) davkoplačevalcev. Tudi zaradi tega so njeni posamezni mehanizmi (kot so policija, pravosodje, penitenciarne ureditve, vojska, šolstvo, pokojninski sistem itd.) pod pričakovanimi reformami.

Ne nadzorovano, pogosto kriminalno bogatenje ne samo v državah tranzicije, ampak tudi drugod po svetu, ustvarja razmere za najrazličnejši kriminal organiziranega in povsem novega tipa, izredno škodljivi-vega tudi za obstoj same države, ki jo ogroža tako gospodarsko-finančno kot moralno. Tak kriminal se "izvaža" tudi drugam, čedalje bolj globalizira in postaja neuničljiv, tudi zato, ker "blago in storitve", ki so porabnikom nedopustne ali nedosegljive, niso dostopne na drug, to je dovoljen način. Zato je sodobna država hočeš nočeš prisiljena ukrepati s terorjem na teror<sup>5</sup> in se približuje uporabi "enakosti orožij", da bi dosegla rezultate, ki jih drugače ni mogoče doseči. Tako pa njena sredstva postajajo vedno bolj podobna tistim, ki jih uporabljajo skupine, s katerimi se bori za uveljavljanje javnega reda in miru ter zakonitosti. Zato se prav tako srečujemo z državnim nasiljem in prisilo, ki sta korumpirani, reakcionarni, represivni kot morebiti kvazirevolucionarni.

Normalno je, da institucionalni vzorci državnih deviacij izhajajo iz družbeno strukturne in mednarodne vzročnosti, v kateri birokracija represije

<sup>4</sup> ... ni mogoče spregledati silno liberalističnega pojmovanja varovanja nacionalnega interesa, ko gre za vračanje premožja tujcem, kot tudi ne privilegiranja rimsko-katoliške cerkve na eni ter poudarjanja socialne in demokratične države na drugi strani... Šoštarič, M.: Denacionalizacijski rebus. Delo, 6. 1. 1997, s. 2.

<sup>5</sup> ... več kot 10.000 ljudi je bilo od leta 1991 ubitih v političnih, uličnih pobojih v Turčiji ob demonstracijah za osvobodilno gibanje Kurdov v tej državi. Zagorc, D.: Varnost tepta pravice. Delo, 26. 9. 1996, s. 6.

Večinski Hotuji so ob podpori države samo v treh mesecih pobili najmanj 500.000 ruandijskih Tutsijev. V Ruandi prvi obsodili za pokol Tutsijev. Delo, 4.1.1997, s. 24.

uporablja nasilje za doseganje nekih pragmatičnih rešitev. Te pa imajo v ozadju vedno neko politiko. Tudi zato je državni kriminal največkrat politični kriminal. Toda to je vedno težko priznati.

## 2. Različne segregacije in diskriminacije

Segregacija pomeni ločevanje oz. zapostavljanje določene rase, narodnosti, spola ali družbenega sloja na različnih, kolikor ne na vseh področjih javnega oz. družbenega življenja. In to zavestno, zaradi določenih družbenih namenov ali nezavestno z različnimi selektivnimi dejavnostmi, tako osebnih kot drugih vplivov, ne nazadnje tudi kulturnih, vojaških, obrambnih, političnih, razrednih, nacionalnih itd. V vsakdanjem življenju se dogaja nešteto različnih segregacij, ki tudi v demokratični družbi temeljijo na rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju, gospodarskem stanju in še čem<sup>6</sup>.

Socialna oz. družbena diskriminacija pa je lahko tudi nasprotni proces. V njem gre za dajanje, priznavanje ali onemogočanje nekih pravic in ugodnosti in sploh boljšega položaja nekomu ali skupinam pred drugimi - zapostavljenimi. V obeh primerih gre za neenako obravnavanje skupin ali posameznikov, s katerimi se ravna nepošteno, nerazumno ali arbitrarno različno, tudi z nalaganjem določenih bremen ali porazdeljevanjem prednosti<sup>7</sup>.

Tako pri segregaciji kot pri diskriminaciji gre za razločevanje ljudi in za različno obravnavanje, neodvisno od tega, ali gre pri tem za priznavanje ali za zanižanje obeh pojavov. Hkrati pa se dogaja, da temeljna načela enakosti sploh niso sporna, ker so tudi priznana, le vsakdanja praksa kaže nasprotno in potrjuje, da se dogajata tako segregacija kot diskriminacija.

Zaradi podobnosti, kolikor celo ne enakih posledic, se navadno med seboj ne razločujeta dosti, ker ju neredko ocenjujejo z nepoznavanjem, čustveno, spolitizirano in s prav določenimi nameni - poudariti kakšno stanje - zlasti drugod in zoper druge.

Država kot družbena organizacija je zato vedno najpomembnejše sredstvo za izražanje, uveljavljanje

in uresničevanje zapostavljanja ali razločevanja. To danes v svetu dokazujejo apartheid in rasni nemiri, pa nacionalni in etnični upori ter manipuliranje z etničnostjo, delavska gibanja s štrajki, različne oblike političnega nasilja s prikazovanjem destabilizacije<sup>8</sup>, zatiranje opozicijskih skupin in zastraševanje medijev, sojenje političnim nasprotnikom, ubijanje in onemogočanje nasprotnikov, diskriminatorno pokončevanje civilistov (vključno z intifado - oz. vstajo Palestincev na zasedenem ozemlju), neustrezno in ponižujoče ravnanje s tujci, jemanje prostosti, pretepanje in mučenje ter sploh zapostavljanje, utemeljeno na nekih stereotipih tako verskega, političnega kot razrednega in narodnostnega<sup>9</sup> pomena, kršitve rasne in narodnostne enakosti, prenekateri politični in religiozni procesi, marginalizacija ali celo kriminalizacija manjšin (tako narodnostnih kot verskih in drugih), zatiranje posameznih veroizpovedi in njihove svobode, dajanje prednosti domačinom in poudarjanje njihovega varstva, ustvarjanje prepričanja o večvrednosti nekega jezika, onemogočanje dvo ali večjezičnosti itd.

Kolikor gre na posameznih koncih sveta, zlasti tam, kjer so konfliktna žarišča, hkrati za oborožene spopade na nacionalni, verski, politični, narodnoosvo bodilni ali kaki drugi ravni, si posamezne države, ne nazadnje za varstvo svoje suverenosti, za ohranitev ozemeljske celovitosti, obdržanje svoje dominacije itd., laste ob izrednosti razmer tudi možnost uporabe "izrednih" ukrepov, ki ustvarjajo množične žrtve. In bolj ko "upornike", nezadovoljne, zatirane in sploh omejevalne, podpirajo drugi (zunaj države) z orožjem, strelivom, hrano in sploh "pomočjo" toliko bolj kruti postajajo spopadi in toliko manj obzirnosti ima država do svojih državljanov. Zato jih prikrajšuje ali omejuje v najrazličnejših pravicah.

Ponekod se nadaljujejo konflikti, ki jih posamezne države neuspešno rešujejo že zaradi dolgoletnih tradicij. Pri tem jih ovirajo različni politični in strateški interesi ter najrazličnejši vojaški, socialni, ekonomski, manjšinski in drugi motivi. Pogostokrat

<sup>6</sup> SSKJ IV, s. 614; Dictionary of Social Sciences, Pratt et. al, s. 269.

<sup>7</sup> SSKJ I, s. 415; Dictionary of Social Sciences, s. 280 itd.

<sup>8</sup> Predlog zakona o medijih predvideva strožje zakone za novinarje, ki bi z netočnim poročanjem prizadeli politični in finančni prestiž Turčije in tako med ljudmi povzročili paniko ali jih hujskali... Humar, B.: Zagotavljanje človekovih pravic v Turčiji v povojih. Delo, 4.12.1996, s. 7.

<sup>9</sup> Položaj manjšin je postal skrajno dramatičen, zato zvezno vlado obtožujemo, da z neaktivnostjo še pospešuje hitro napredovanje asimilacije narodnostnih skupnosti. To je glavna misel prvega poročila Centra avstrijskih narodnosti na Dunaju. I. L., Delo, 13.12.1996, s.72

Ker je Avstralija v nevarnosti, da jo preplavijo Azijci s svojo kulturo in religijo (zbirajo se v getih in se ne asimilirajo, se razplamtevaajo tleče strasti in sovraštvo do azijskih priseljencev in domorodcev... Mahnič, K.: Rumena nevarnost. Delo, 23.11.1996, s. 72.

države vpeljujejo rezervate, gete ali določajo prebivališča ljudem oz. skupinam, ki naj bi jih domnevno ogrožali (tudi ZDA v svoji zgodovini niso bile imune pred kršenjem pravic avtohtonih prebivalcev - Indijancev).

Država torej že od nekdaj deluje s svojimi "modeli hierarhične moči"<sup>10</sup> represivno deluje zoper "moteče" in jih prisiljuje k poslušnosti, velikokrat brezobzirno in brez posluha za človekove pravice in državljanske svoboščine. To se največkrat dogaja zoper pripadnike lastne države, ki jih segregira in diskriminira zaradi njihove drugačnosti, dojemanja kot grožnje ali zaradi zahtev, ki jih poskušajo doseči, večinoma za neke svoje cilje. Gotovo so med njimi najbolj nevarni politični, ki se tudi internacionalizirajo, kar je za svobodno državo vedno najbolj neprijetno. Pri tem prednačijo razni fundamentalizmi (krščanski, islamski, hindujski)<sup>11</sup>, rasizmi in etnocentrizmi, kriminalizacija samovarovalnosti, pogromi zoper Rome povsod po svetu, ideje in teorije o nadmoči, utemeljeni na barvi kože, narodnosti, etničnih ali verskih izhodiščih itd., tja do politične in socialne nestabilnosti.

Od države je pričakovati, da bo imela pri vsem tem vlogo pomirjevalca, urejevalca, blažilca ali modrega razsojevalca in pomagača. Toda ni redkost, da deluje ravno nasprotno in postaja zaradi svoje "politike" deviant in povzročitelj najrazličnejšega in hkrati najhujšega zla.

### 3. Ravnanje s tujci in ksenofobija

Kolikor je 20. stoletje stoletje vojn, mednarodnih spopadov, etničnih konfliktov, verskega nasilja, terorističnih akcij itd., je hkrati tudi stoletje prisilnih migracij. Migracij, v katerih so udeleženi brezdomci, ubežniki, begunci, azilanti, ljudje brez dela in brez prebivališča, razseljene osebe, materialno in zdravstveno ogroženi in sploh množice ljudi, ki iščejo zatočišče zaradi golega preživetja. To velja skoraj za vse celine, posebno pa za Afriko, Azijo in Evropo. Odveč bi bilo naštevati "žarišča", ki rojevajo masovne izgone prebivalstva iz najrazličnejših razlogov, ki se čestokrat tudi prepletajo. Pomembno je, da narašča število prisilnih migrantov, katerih problemi terjajo različne mednarodne odzive in humanitarno pomoč ter ne nazadnje tudi oblikovanje politike "odprtih" ali "zaprtih" vrat zanje, kajti nobena država ne sprejema rada tujcev, ki ji nalagajo nove dolžnosti in ustvarjajo kopico težav. Toda ne glede na to, se tudi v tem oziru uveljavlja pravilo, po katerem imajo

pravice šibkejšega prednost pred pravicami močnejšega, seveda kolikor je to le mogoče.

Vendar so tujci, migranti ter razseljene osebe, ki jih je na milijone, neprijetno breme za katerokoli družbo in njene državne organizacije, tudi represivne. Zato prihaja do nekorektnega delovanja prisilnih institucij, do težav zaradi kulturnega in življenjskega stila novega prebivalstva, do verskega in narodnostnega razlikovanja, do težav pri nastanjanju in prehranjevanju, do maltretiranja tujcev in diskriminatorne propagande, do upiranja njihovemu zaposlovanju zaradi bojazni za delovna mesta domačega prebivalstva, do strahu, jeze in frustracij pred prišleki, tja do položajev, v kakršnih so begunci brez pravic, ko jih nasilno izsiljujejo in vračajo ali sploh izganjajo, ponižujoče obravnavajo, tudi s fizičnimi pritiski in specialnimi postopki in ne priznavajo njihovega begunskega statusa.

Zgodovina begunstva je hkrati tudi zgodovina ksenofobije, razkazovanja sovraštva do tujcev in skrbi za čistost rase, naroda in plemena. Zato vedno in povsod prihaja do gesla "Tujci ven", kateremu se tudi pri nas na Slovenskem v zadnjih letih ni dalo povsem izogniti in so ga bolj ali manj glasno podpirale celo nekatere politične stranke, vendar pri tem niso naletele na javno razumevanje, ki bi pomenilo državno akcijo zoper migrante. Povsod pa ni tako. Zato morajo migranti in tujci trpeti najrazličnejše ksenofobične pritiske in grožnje, tako da v imigrantski družbi pogosto doživljajo nepravilnosti. Pravičnost pa je vedno vprašanje moči, kar še posebno velja za migrante, ki v nobeni državi, že zaradi svojega statusa ne morejo biti enakovredni domačemu prebivalstvu.<sup>12</sup>

Ksenofobija ali sovraštvo do tujcev, ki ogroža predvsem drugačne in različne glede na raso, narodnost in etnično pripadnost, veroizpoved itd. podpirajo tudi države. Tako izražajo politično nasilje nad drugimi zaradi stereotipnih predsodkov, ki so lahko utemeljeni ali ne. Važno je, da se v imigrantski družbi pojavijo kot motivacija za neustrezno ravnanje s tujci, ki so drugačni po noši in oblačenju, običajih in jeziku, navadah in celo načinu prehranjevanja.

S kriminalom zaradi drugačnosti in različnosti, pogojenim z nesprejemanjem tujcev in migrantov,

<sup>10</sup> Henry/Milovanovic, s. 49

<sup>11</sup> Raufer: V 10th International Conference, s. 67.

<sup>12</sup> Francoska igralka Emanuelle Béart pravi: "Brez konca in kraja sem ljudem razlagala o tragediji ljudi "brez papirjev." Dnevi in noči so potekali v strahu, tesnobi in pričakovanju policijske akcije.." Iz njenega dnevnika: Med temnopoltimi igralci v Parizu. Po L'Evenement du Jeudi. Vikend magazin, št. 206, s. 27.

nastajajo tudi razni ideološki, verski, rasni, narodnostni in drugi konflikti ter spopadi zaradi identitete. Pojavlja se t.i. "hate crime", v zvezi s katerim država oblast zelo težko pristaja na krivdo in odgovornost domačega prebivalstva, kolikor ji sploh uspeva najti storilce kaznivih dejanj, ki ogrožajo tujce. Domačini imajo tako večinoma "pravosodje" na svoji strani. Zato se še bolj poudarjajo različne oblike diferenciacije, segregacije, getoizacije, ekskomunikacije, stigmatizacije in podcenjevalnih tehnik. Zlasti nevarni so negativni predsodki ali ksenofobični vplivi dominantnih (političnih) skupin, ki delujejo na represivne mehanizme, da ravnajo s tujci strožje, dosledneje, pristransko in predvsem surovo. Toliko bolj kolikor bolj so indoktrinirani z nestrpnostjo in kolikor bolj se posamezniki v držav njih organih navzemajo večvrednostnih občutkov, ki jih tudi v Evropi ne gre zanemariti. Ti procesi in pojavi so v zadnjih letih očitni zlasti pri jugoslovanskih narodih in jih je privlekla na dan predvsem skrb za lastno identiteto, pogojena tako z občutkom ogroženosti kot z občutkom dominantnosti.

Gotovo je najslabše če tudi država s svojimi politikami zapade občutjem ogroženosti ali večvrednosti in začne delovati kot socialni imitacijski stroj, ki mora ustrezati prevladujočim vplivom, radikalizirati razmerja do tujcev in migrantov (ali kar manjšin) z določenim javnim zaznamovanjem, jih marginalizirati kolikor ne celo demonizirati (v državljanski vojni ali etničnih spopadih), politizirati ravnanje z njimi ali celo zatirati z nepravilnim in nezakonitim ukrepanjem.

Danes so osebne pravice in državljanske svoboščine v ospredju zanimanja svetovne javnosti in tudi zato nastajajo do različni mednarodni akti za ravnanje s tujci in migranti. Res pa je tudi, da je praksa dostikrat v nasprotju s pravili, ki jih sprejema katerakoli država, ne nazadnje kot svoje mednarodne obveznosti.

#### 4. Varnostnoobveščevalna represija

Najpomembnejši mehanizmi državne represije so nedvomno policija, obveščevalno varnostne službe in tudi vojska (zlasti v vlogi pomožne policije), če pri tem ne omenjamo kazenskega pravosodja z zapor-skim sistemom in morebiti še kakšne druge "službe", ki lahko kakorkoli nastopajo kot mehanizmi državne prisile. Uvajanje in vzdrževanje konformizma je gotovo osrednja naloga katerekoli državne organizacije, ki mora skrbeti za neko raven javnega reda in miru, čeprav se nikoli ne približa pričakovanju.

V zvezi z mednarodnim združevanjem in različnimi oblikami sodelovanja, pomoči in opravljanja nekih

skupnih nalog pa že nastajajo težnje po t.i. "international policing"<sup>13</sup> za medsebojno pomoč, bodisi v okviru OZN bodisi z drugimi možnostmi pošiljanja prisilnega aparata drugam ali razvijanja mednarodne podpore ali uradne izmenjave policijskih sil za različne naloge (tudi v BiH). Prihaja celo do pošiljanja enot v tuje dežele zaradi varovanja lastnih državljanov, kar si lahko privoščijo le najmočnejše države. Ali gre pri tem za kršitve suverenosti, je seveda posebno vprašanje.

Toda policija je povsod osrednji kršitelj človekovih pravic, seveda odvisno od družbenopolitičnega sistema, za katerega opravlja svoje naloge, in razvoja demokracije. Pri policiji in pri varnostnoobveščevalnih službah ter vojski, kadar opravlja policijske naloge, gre pogosto za nedopustne ali nedovoljene posege ali prekoračitve pooblastil, kolikor ne celo za golo samovoljo pri vzdrževanju reda in miru, preiskovanju ali obravnavanju ljudi in dogodkov ter najrazličnejših pojavov. Če je kdo, potem je v sodobnem svetu zlasti Amnesty International verjetno najbolj pozorna organizacija, ki se ukvarja z odkrivanjem deviacij državne represije po svetu. Ta organizacija ugotavlja, da ni države, v kateri mehanizmi prisile ne bi ustvarjali najrazličnejših ekscesov, nepravilnih postopkov, kršitve veljavnega prava in drugih zlorab, kar potrjuje potrebo po poslednejšem nadzorstvu nad državno represijo.

Ponekod bolj drugje zopet manj prihaja ne le do pravnoformalnih kršitev postopka, ampak tudi do ponižujočega ravnanja, mučenja in krutosti, zastrásevanja, javnega diskreditiranja ali celo spolnega zlorabljanja. Tako posamezniki umirajo v priporu<sup>14</sup> iz neznanih vzrokov, so poškodovani zaradi telesnega mučenja, izpostavljeni so najrazličnejšemu šikaniranju v taboriščih, kamor jih nastanjujejo. Prihaja do fizičnih likvidacij, prepovedi udeležbe na pogrebih usmrčenih in drugih podobnih dogodkov.

V posameznih državah ob demonstracijah pretirano nasilno ukrepajo zoper nezadovoljne, zaradi česar pride do (političnih) pouličnih pobojev, ljudi zapirajo in jih pretepajo, neutemeljeno preiskujejo hiše in stanovanja, izpostavljajo ljudi različnemu tveganju, ob racijah jih zadržujejo čez noč,

<sup>13</sup> Balzer, A.J.: v Pagon, ed. Policing..., s. 69.

<sup>14</sup> V Sloveniji je bil od 10. do 11. septembra 1996 seminar Sveta Evrope in MNZ o policijskem pridržanju, na katerem so obravnavali različna vprašanja v zvezi s policijskim pridržanjem, da bi se izognili mučenju in nečloveškemu ali poniževalnemu ravnanju in kaznovanju.

uporabljajo elektrošoke na najbolj občutljivih delih telesa. Dogaja se, da varnostni organi ne dovoljujejo zdravniške pomoči poškodovanim, da ovirajo stike priprtih z odvetniki in domačimi, da ne obveščajo sorodnikov o usodi preiskovancev, da z mučenjem izsiljujejo priznanje<sup>15</sup>, pohablajo preiskovance in uporabljajo orožje in prisilna sredstva za razreševanje nenasilnih situacij. Preiskovance pretesno vklepajo, jim vežejo noge, jim ne vračajo stvari, ki so jim bile odvzete in sploh ravnajo z njimi nehumno, vključno z odtegotovanjem hrane.

Antiteroristična zakonodaja ustvarja z različnimi specialnimi protiterorističnimi ukrepi (anti-riots officers) nove razmere v rabi policijske prisile. Vanjo marsikje vključujejo tudi polvojaške enote, prihaja do diskriminatornih policijskih akcij, do nepravilnega obravnavanja tujcev in posameznih slojev prebivalstva, do maščevalnega nasilja nad upornimi obsojenci in pobeglimi zaporniki itd.

V državah, kjer vladajo konfliktne narodnostne razmere, kjer potekajo narodno osvobodilni boji, v sinkretičnih družbah z več verami, ali kjer se vrstijo različni politični spopadi, pogosto izginjajo tudi vplivnejše osebe, prihaja do izvensodnih pobojev posameznikov in skupin, do požiganja hiš in naselij, kolikor ne celo kar bombardiranja ali topniškega obstreljevanja, uničevanja pridelka in masovnega pregona ljudi.

Zato se danes pogosteje kot kdajkoli doslej razpravlja o politizaciji in militarizaciji policije in policizaciji vojske, o policijskem rasizmu, kritizira policijo in obveščevalne dejavnosti tudi zaradi različnih infiltracij, rabe konfidentov, provokatorjev in kolaborantov, obtožuje zaradi ugrabitev in drugih povsem nezakonitih postopkov.

Policijsko oz. z državnimi mehanizmi povzročeno nasilje je lahko docela individualizirano ali instrumentalno kot delovanje etablirane strukture moči za

<sup>15</sup> "Ljudje, ki tam živijo, dobro vedo, da sta mučenje in slabo ravnanje represivnega aparata že dolgo nekaj rutinskega... Mučenje uporabljajo tudi kot sredstvo za kaznovanje in zastraševanje svojih prebivalcev. Starejšim otrokom, ženskam in pripadnikom manjšin, odvetnikom, zdravnikom in celo parlamentarcem grozi mučenje v policijskem priporu... Izginotje je eden najbolj krutih načinov ustrahovanja in mučenja vse družine... Po protiterorističnem zakonu ni jamstva proti mučenju... Sodni pregoni mučiteljev in morilcev so prava redkost, obsodbe bi lahko prešteli na prste." Zagorac, D.: Varnost tepta pravice, Delo od 26.9.1996 do 1.10.1996

obvladovanje nepokornih, zlasti če gre za masovno delovanje. Prepogosto je odvisno od hierarhije moči, v kateri nihče ni odgovoren za tisto, kar počenjajo "tisti spodaj", in razbohoteni aparat. Njegova organiziranost in razsežnost, usklajenost operativnost in tudi strokovnost onemogočajo odkrivanje resnice, ki se pogosto "prilagaja" potrebam zanikanja krivde in odgovornosti. In če je kdo, potem je prav represivni aparat vsake države najbolj več obračanju "resnice" v svoj prid in opravičevanju posledic, ki jih je povzročilo njegovo delovanje.

Če je policijski etični kodeks v posameznih delih sveta temeljno vodilo poklica, je po drugi strani lahko povsem zanemarljivo sredstvo za nadzorstveno dejavnost. Toda odgovornost za to ni toliko na policiji in mehanizmih, ki opravljajo nadzorstvene funkcije, kolikor predvsem na politiki in oblasti, ki jima policija, varnostnoobveščevalne službe in drugi dejavniki služijo.

## 5. Nemoč pravosodja

Ključno za delovanje (kazenskega) pravosodja v kateremkoli družbenopolitičnem sistemu je, da ustrezno sodobnim znanostim o deviacijah, ki so v kakorkoli v nasprotju tako z domačim kot mednarodnim pravom, ugotavlja stanje glede krivde, odgovornosti in škode in temu primerno izreka kazenske sankcije. Toda povsod se kaže, da je "pravosodje" pogosto povsem nemočno zoper deviacije države, kolikor njega samega ne zadevajo najrazličnejše kritike zaradi odstopanja od tistega, za kar je odgovorno.

Pravosodju neredko očitajo, da je spolitizirano in zato odvisno in pristransko, da je neučinkovito (kot nekakšna tretja veja oblasti, o čemer tudi pri nas potekajo ne le razprave, ampak tudi različna prizadevanja, da bi dejansko to postalo). Sodstvo tarejo kadrovske, tehnične in drugi primanjkljaji ter marsikje tudi slab materialni položaj, številni zaostanki in nerešene zadeve, ki se vlečejo iz preteklosti in še prenekatera druga vprašanja.

V nekaterih državah sta sodstvo in tožilstvo le navidezno samostojni organizaciji, sicer pa služita dnevni politični praksi, zmanipuliranemu javnemu mnenju, kolikor niso posamezniki v njem tudi podkupljivi, brezbrizni in strpni do družbenih procesov, pojavov, dogodkov in ljudi, ki bi jih sicer morali obtoževati in obsojati. Dogaja se, da sodstvo upošteva navade, tradicijo, verske in druge pogoje bodisi preteklosti bodisi različnih skupin tudi od drugod priseljenega prebivalstva, kljub opozorilom

mednarodnih organizacij<sup>16</sup> in različnih posvetovanj, da naj se zlasti zaradi odpravljanja nasilja nad ženskami in otroki tega ne spoštuje več, ker vnaša zmedo v dojemanje enakosti, zakonitosti in pravičnosti v katerikoli družbi.

"Justica" je marsikje slepa za prenekatero dogodke, ki izhajajo iz malomarnosti države in ne ukrepa ali deluje prepočasi, zamuja v odzivanju na pojave in je preveč odvisna od mehanizmov, ki določajo ne le njen obseg, marveč tudi kakovost dela. Izredno zamotana in slabo proučena vprašanja so razmerja med policijo in sodstvom, vpliv tabuiziranja in političnega stigmatiziranja na procesiranje in izrekanje sankcij, različna merila pri odločanju kazni, pri čemer tudi individualizacija kazenskih sankcij postaja problematična.

V posameznih državah človekove pravice in državljanske svoboščine niso ustrezno zagotovljene niti v domačem pravu. Prenekatero pomembne zadeve ostajajo neraziskane in na pol poti, posamezne zadeve se ne rešujejo ali se z njimi zavračajo<sup>17</sup>. Pravosodje in drugi mehanizmi države ustvarjajo nezaupanje ne samo v pravo, ampak tudi v državo<sup>18</sup>, prikrivajo se dokazi ali pa se ocenjujejo v nasprotju s tistim, kar potrjujejo.

Seveda pa ni problem samo v pravosodju in mehanizmi države. Težava je tudi v tem, da se v javnosti ustvarja vtis o neučinkovitosti pravosodja,

da pravne norme ne ustrezajo več razmeram, v katerih delujejo kontrolizmi države, da demokratični razvoj ponekod v svetu preveč zavira učinkovitost države v boju z organiziranim kriminalom, mafijskim delovanjem kriminalnih združb, s korupcijo, z mednarodnim in domačim terorizmom in drugimi pojavi. Za njihovo razkrivanje, obravnavanje in zatiranje ne zadoščajo več tradicionalna sredstva, ki jih imajo na voljo državni organi. Zato se vzbuja vtis, da država ne varuje dovolj svojih državljanov, da se ne upira kriminalu, da ljudi pušča nemočne itd., hkrati ko tudi sama nastopa kot deviant in ko sama ustvarja pojave, ki jih ne bi smela.

Temeljna načela neodvisnosti sodstva, poklicna etika zaposlenih, pravni sistemi itd. so v posameznih družbah pod močnim vplivom različnih ideologij, ver, političnih strank, skupin pritiska itd.<sup>19</sup>. To pa ustvarja potrebo po ustreznem prilagajanju organov odkrivanja, pregona, sojenja in izvrševanja kazenskih sankcij. In ne le to. Iz tega izhaja tudi medsebojna neprimerljivost in različnost v pogledih na vlogo in pomen države pri zatiranju deviacij nje same kot tudi vsega tistega, kar mora početi kot družbena organizacija, ki ima na skrbi javni red in mir ter lastno varnost in varnost svojih državljanov.

Poseben problem v nekaterih državah (tudi najbolj demokratičnih, ne le totalitarnih) so zapori. Ti so prenapolnjeni, v njih ne skrbe dovolj za zapornike, "prizonacija" zato ustvarja razloge za upiranje, kar je zopet povod za državno nasilje nad obsojenci. Zapori prihajajo v ospredje zanimanja svetovne javnosti ne le zaradi razkritij rumenega žurnalizma, ampak tudi zaradi prizadevanj mednarodnih karitativnih in humanitarnih organizacij, ki skušajo izboljšati stanje v njih. Ponekod prihaja celo do privatizacije in komercializacije izvrševanja kazenskih sankcij.

Demokratizacija človeštva prinaša nove, dokaj kritične poglede na kriminal države. Kolikor gre v tem smislu za masovne, sistematične, instrumentalne in sploh organizacijske kršitve, je sodstvo največkrat povsem nemočno in najpogosteje stoji ob strani (kot tretja veja oblasti). Zato pravosodje v marsičem ustvarja družbeno krivičnost, socialno škodo in ne nazadnje tudi krši človekove in državljanske pravice. Varuhi človekovih pravic pogosto ostajajo nemočni

<sup>16</sup> Iz resolucij 9. kongresa Združenih narodov o preprečitvi kriminalitete in obravnavanju storilcev v Kairu, dne 28.4. do 8.5.1995: "Bearing in mind the customary, traditional and religious consideration should not be evoked by States to avoid their obligation with respect to the elementation of violence against children". Isti tekst zadeva "elimination of violence against women". Podobno stališče je bilo sprejeto tudi na Četrti svetovni konferenci o ženskah, september 1995 v Pekingu. Tega pa ni upošteval sodnik v Mariboru v primeru "romske deklice" niti tisti redki posamezniki, ki so se potegovali zanj.

<sup>17</sup> "Že dve leti gledam, kako ustavno sodišče, kot najvišja instanca našega neodvisnega sodstva ne deluje, zavračaje pravico in po več let sploh ne odgovori v primerih, ko državne ustanove kratijo človekove pravice. Tako posameznikom sistematično onemogočajo pritožbe na evropsko sodišče..." Predsednica helsinškega monitorja za človekove pravice Neva Predan Miklavčič: O pritožbi zoper sporne poslance. Delo, 11.1.1997, s. 2.

<sup>18</sup> "Številni postopki pred državnimi organi niso učinkoviti, njihova dolgotrajnost pa krati pravico do odločanja v razumnem roku in onemogoča učinkovito varstvo..." Albrecht, M.: Opozorilo varuha človekovih pravic novi slovenski oblasti. Delo, 10.12.1996,

<sup>19</sup> Divjak, M.: O varstvu ogroženih ljudi v stiski. Delo, 19.12.1996, s. 15.



v prizadevanjih za izboljšanje človeških razmer nasproti državi.<sup>20</sup>

## 6. Distributivna (ne)odgovornost

Razloge za kriminal države znotraj njene suverenosti, tako ozemeljske kot pravne, velja iskati v vzrokih, kot pravita Henry in Milovanovic, na makro ravni širše družbene organiziranosti, vključno s kulturo, strukturo kapitalistične patriarhalne<sup>21</sup> ali kake druge družbe in še marsičesa, kar napeljuje države, da se različno odzivajo na izzive tako znotraj kot zunaj svojih meja. Pri tem ne gre nikoli prezreti politične moči sil, ki jo vodijo in njihove umeščenosti v družbeno skupnost ter vseh sestavin družbene dezorganizacije, anomičnosti, vrednostne razklanosti in različnosti, tja do menjavanja političnih elit. Zlasti padec političnih struktur v nekaterih državah v zadnjih letih, je glede na njihovo ureditev pokazal nesposobnost vzdrževati večino tistega, za kar država sploh je. Tam je dosti ne le institucionalnega nasilja, ampak se hkrati razrašča organizirani kriminal, narašča brezposelnost, gospodarjenje je slabše kot je bilo prej, nezadovoljstvo ljudi se povečuje, nezaupanje v državo in njen pravni red narašča, demokracija pa se neredko razume kot možnost in priložnost za nebrzdano bogatenje po eni in nesluteno uboštvo na drugi strani.

Zato nujno prihaja do kriminala posameznikov in skupin, novih oblik delovanja kriminalnega podzemlja ter njegove infiltracije in penetracije v državne organe ter do kriminala države, predvsem v tistem delu, za katerega je sama v odgovorna. Kajti karkoli že država počne, bi moralo potekati v skladu s pravičnostjo, enakostjo in zakonitostjo. A ker ni tako, tudi ni jamstva za ustrezno in učinkovito zatiranje kršitev - ne njenih in ne vseh drugih<sup>22</sup>.

<sup>20</sup> Henry/Milovanovic, s. 104.

<sup>21</sup> Henry/Milovanovic, s. 136

<sup>22</sup> Po mnenju AI so glavni razlogi za sistematično kršenje človekovih pravic v Turčiji; izredno dolgi priporni čas na policiji; zasliševanje v osamitvi; prikrivanje kršitev s ponarejanjem medicinskih poročil; uradna zavrnitev preiskovanja kršitev in skoraj popolna nekaznovanost pripadnikov varnostnih sil, ki so odgovorni za kršitve... Zagorac, D.: Varnost tepta pravice, Delo, 30.9.1996, s. 5.

<sup>23</sup> Politiki, gospodarstveniki, novinarji, pisatelji, akademiki, igralci, umetniki - vsak po svoje se je ukvarjal z zgodovino in interpretiral slavno srbsko in črnogorsko preteklost. Jung, M.: Velikosrbsko pranje rok, Delo, 11.1.1997, s. 36.

Zato tudi ni redkost, da prihaja do novih oblik vsiljevanja oblasti, do državnega nihilizma, izmišljanja opravičil<sup>23</sup> za nekaznovanje kršiteljev, do stanja, ko ni zadovoljivega (ali sploh nikakršnega) jamstva, da bodo zatirane prav določene kršitve po eni strani in ko se po drugi razvijajo državljanska neposlušnost, upiranje državi, masovna nedisciplin pri delu, tja do dolgotrajnih štrajkov in raznih oblik viktimiziranja prebivalstva z jemanjem pravic ljudem, z zapiranjem in pošiljanjem v taborišča, z nacionalnim ali etničnim zatiranjem, z nepriznavanjem odločitev pri volitvah itd. tja do maltretiranja ljudi pod pretvezo različnih pravnih in političnih argumentov za varnost države.

Država lahko s svojimi mehanizmi prisiljevanja vedno in povsod najde najrazličnejše razloge za svojo ogroženost, ki jo odpravlja z nasiljem in prisilo - vsaj pretežno docela formalnopravno in v skladu z ustavnimi izhodišči. Zato se ne dogaja tako redko, da se tudi kriminal in deviantnost zaradi kakšnih posebnih varnostnih razlogov politizirata, čestokrat tudi zato, da bi se zmanjšali ali blažili tisti državni ukrepi, ki prekoračujejo raven normalnosti. Z njimi država ustvarja nekakšne izredne razmere, kolikor ne dela sama državnega kriminala, ki kot tak povsem nasprotuje resničnemu zagotavljanju prava in vzdrževanju človeškega dostojanstva vsem tistim, ki prihajajo z njo v stik iz razlogov, o katerih čestokrat odloča povsem samovoljno in nezakonito. Ob izidu vsake nove številke Amnesty International se lahko prepričamo ne le o tem, kaj počenjajo posamezne "države" (s svojimi organi, oblastjo in politiko), ampak tudi predvsem, kje in kako to počno. Ni države, v kateri se ne bi dogajalo nič, o čemer je tu pisano.

Razločki so predvsem v tem, da je nekje več kršitev kot drugod, in da jih ponekod bolje prikrivajo kot tam, kjer jim tega ni treba početi, kjer zaradi različnosti konfliktov nasploh laže utemeljujejo tisto, kar delajo npr. s pripadniki drugih narodov, z migranti, pribežniki, izseljenci, razseljenimi osebami vključno z etničnim čiščenjem, nacionalnim zatiranjem, institucionalnim nasiljem, tja do nesposobnosti državnega uravnavanja javnega reda in miru.

Grožnje nacionalni ali državni varnosti so poleg prenekaterih drugih razlogov največkrat tista razmerja, v katerih država prekoračuje dopustno, kolikor ne ravna povsem nezakonito. Zato je strpnost do obravnavanih kršiteljev zasidrano že v njenem sistemu in ne v kršitvah posameznikov, ki v njenem imenu in za njen račun počenjajo tisto za kar jih je pooblastila. S tem pa se odpira vprašanje odgovornosti sistema in "skupinske odgovornosti, ki

je neizogibno distributivna" <sup>24</sup>. Torej porazdelitvena in to vodoravno in navpično. Vodoravno v zvezi z moralo ljudi, ko se kaj dogaja, navpično pa zaradi navodila kaj in kako delati, s kom ali zoper koga, kdaj itd., seveda odvisno od tega, ali so kršitelji v skupini povsem prostovoljno ali v njej delujejo pod disciplino. Zato se prav tu načenjajo vprašanja tako individualne kot kolektivne odgovornosti za kakršnokoli nepravilnost, ki izhaja iz državnega delovanja. Ni odveč poudariti, da so prenekateri države s svojimi militarističnimi, paramilitarističnimi, policijskimi in drugimi ukrepi močno diskreditirane in prav zato pod lupo ne le mednarodne javnosti, ampak predvsem nekaterih mednarodnih specializiranih organizacij za varovanje človekovih pravic in državljanskih svoboščin.

### 7. Anatomija neposlušnosti

Država s svojim poseganjem, vplivi in dejanji ustvarja med ljudmi različne posledice, ki so iz več razlogov kriminološko zanimive. Gotovo pa je na prvem mestu predvsem dvoje: koliko je država sama storilec različnih kaznivih dejanj in koliko s svojim ravnanjem kakorkoli spodbuja, napeljuje ali zapeljuje svoje pripadnike in vse druge bodisi k posnemanju bodisi k upiranju. Že stari Rimljani so rekli: "Civitas sibi faciat civem" ali "Država si (naj) sama naredi državljane". To pomeni, da ljudje že od nekdaj sprejemamo vzorce vedenja od tistih, ki nam lahko nekaj pomenijo. Posnemanje je bilo v kriminologiji že zelo zgodaj razlog za iskanje vzročnosti. Na kulturo konformizma nedvomno deluje ravnanje države in če to prilagodimo sodobni družbi, lahko rečemo, da moramo v nepravni državi iskati razloge za nekonformizem državljanov tudi (seveda ne izključno) v njenem "vedenju": ko npr. dela razlike med ljudmi; ko jih etnično razvršča, da ne žele živeti skupaj; ko jih sili k sovraštvu; ko jih ovira pri uresničevanju svobode izražanja ali jim celo ne priznava volilnih izidov oz. jih potvarja; ko seje nezaupanje med posamezne družbene sloje ali privilegira nekatere med njimi; ko se loteva politično, gospodarsko, socialno ali kako drugače neopravičljivih ukrepov; ko je nepravilna, pristranska in nesposobna; ko ne opravlja zadovoljivo svojih

nalog ali ko jih ne opravlja pravočasno; ko izrablja medije ali jih ovira in zatira oz. podreja, jim ne dopušča avtonomnosti in jih kazensko preganja; ko surovo ravna z obsojenci, disidenti, teroristi, ugrabitelji, diverzanti in političnimi nasprotniki; ko ideološko mistificira nekatera vprašanja brez stvarne podlage; ko po nepotrebnem vzpodbuja moralno paniko; ko omogoča anarhijo in ne deluje po pravu (tako svojemu kot mednarodnemu); ko opušča nadzor nad porabo javnih financ in je strpna do zlorab, pobiranja davkov in vzpodbuja razsipništvo ter omogoča korupcijo; ko ustvarja pritisk z brezposelnostjo; ko ne upošteva različnih mnenj, tako institucionalnih kakor neinstitucionalnih; ko omogoča, dopušča ali vzpodbuja, napeljuje ali kakorkoli vzdržuje gospodarske, rasne, nacionalne, socialne, verske in druge napetosti iz katerih se rojevajo nezadovoljstvo, nemiri, upori, štrajki ali izraža masovno nestrinjanje, tja do oboroženih, terorističnih in sploh organiziranih družbenih gibanj.

Prav tako bi pri nas veljalo poudariti državno odgovornost za zunanje in notranje zadolževanje, za neuravnoteženje državnega proračuna, za škodo z izplačevanjem nerealnih odškodninskih zahtevkov denacionalizacijskim upravičencem, za ogrožanje ekonomske moči države in socialnega položaja množic, za propadanje naše krajine itd., do prenehanja delovanja prenekaterih velikih slovenskih podjetij, razgrabljanja družbenega premoženja in opustošenja slovenskih železarn. Skratka, neustrezno ravnanje države je lahko brezmejno. Ni področja, na katerem ne bi mogla biti "deviant", škodljivec in sploh storilec kakršnega koli kaznivega dejanja.

Zato marsikatera država (kot družbena organizacija ali birokratična ustanova spleta različnih parlamentarnih strank ali kot totalitarna institucija) sama ustvarja odpor na strani prebivalstva, ki ga izraža z nezadovoljstvom in neposlušnostjo, zahtevami po svobodi ali pa kar z obupom. Država s svojim delovanjem ustvarja "okužbene učinke" <sup>25</sup> zunaj svoje organizacije in pristojnosti, kar gotovo ni namen nobene državne institucije in nje kot celote. Toda to se dogaja in prav zato prihaja do kriminala, neposlušnosti in nepokorščine državi, ki si na ta način "sama koplje grob", povzroča družbeno dezorganizacijo in masovno anomičnost, kar tudi nam ni tuje, še posebno zato, ker se vse dogaja v

<sup>24</sup> Wilkins, s. 127.

<sup>25</sup> Björger/Witte, s. 98

času tranzicije.

Ta pa nasploh v vseh sodobnih državah, ki spreminjajo družbenopolitični sistem, gospodarsko ureditev, kjer porazdeljujejo družbeno bogastvo, ustvarjajo nove politične in gospodarske elite, omogočajo nastajanje kapitalistov na eni strani in siromašenje velikega dela prebivalstva na drugi, ustvarjajo nezaposlenost, čedalje večjo razredno razklanost, poglobljajo socialno razlikovanje itd., bistveno vpliva na dojemanje človekovih pravic in državljskih svoboščin tako daleč, da celo v majhnih družbah prihaja do zahtev po regionalizaciji<sup>26</sup> in upiranju centralizaciji, do dvomov v državno organizacijo, do nezaupanja v pravosodje, lokalno samoupravo in koncept gospodarjenja, do upiranja privilegijem, podržavljanju posameznih ustanov itd., tja do zaskrbljenosti nad zgubljanjem etičnih in človeških vrednot. V številnih družbah nastajajo procesi korumpiranja tudi zaradi različnih političnih klanov. Korupcija je nasploh v središču pozornosti zadnjih let povsod po svetu. Nanjo opozarjajo prenekateri mednarodne organizacije in jo štejejo

za največjo nevarnost in proces, ki ogroža predvsem politiko in oblast in ne le gospodarjenje. Pri nas pa se še posebej srečujemo z nezakonitostmi na področju podržavljanja ali vračanja družbenega premoženja, delovanja različnih skladov, s pohlepom prenekaterih razlaščenec, ki niso več upravičeni do tistega, kar so nekoč imeli njihovi predniki s tujci in Cerkvijo na čelu.

Radikalna, zlasti pa levorealistična kriminologija bi našli v kontekstu razpravljanja o deviantnosti države hvaležno področje pojasnjevanja anatomije neposlušnosti, ki jo spodbuja distributivna neodgovornost države. Državni kriminal ustvarja stanje, kakršno je marsikje po svetu. Vendar kriminologija le redko vidi prispevek države v kriminalu posameznikovega vedenja. Gotovo velja poudariti slabosti države v vzdrževanju zakonitosti, harmonizacije, integracije, varstva in izvrševanja drugih nalog, za katere je pristojna, pa ne dela tako kot bi bilo treba. Če postaja kršitelj prava, ji marsikdaj ni mogoče priti do živega, ker ima sama ključne vzrode za odkrivanje zla, ki čestokrat izhaja iz nje same.

## The state - a threat to its own legal order and peace

Janez Pečar, LL.D., Profesor of Criminology, Rozmanova 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

Due to its particular interests and activities, any state presents some kind of threat to humanity. Although principal and immediate actors are ultimately people, the state organization standing behind them and on behalf of which people act is no less important. States abuse their power instrumentally and systemically as well as structurally and ideologically. States and their agencies thus assume the role of deviants in the most varied spheres and for the most varied socio-structural, economic, political and other reasons. A state is also a means of expression, implementation and realization of various sorts of segregation and discrimination, a generator of internal and international conflicts, enforced migration, the emergence of refugees, xenophobia and a perpetrator of conflicts aimed at consolidating its own identity and dominating others.

The police, security and intelligence services, army, and to some extent criminal justice with its correctional system, represent the most frequent violators of human rights, to which anti-terrorist legislation throughout the world offers new possibilities of repression. We are therefore witnessing the politicization and militarization of the police and policization of army. Although violence by these agencies is most often individualized, it can be also instrumental and used as the established structure of state power to control the disobedient. The system of justice is also criticized for being politicized, dependent, biased, inefficient and lenient, and prison overcrowded and inhumane. Ombudsmen thus remain powerless in their efforts for the improvement of the individual's situation vis à vis state.

Since a state can always and everywhere find reasons to feel threatened, it can also find justification for transgressing law. So it can allow itself various violations, justify them and excuse them or keep them secret. There is a question of dispersed irresponsibility, which is always collective and often involves disobedience, resulting in various forms of deviation, including tertiary victimization. Transition is a period which also generated state crime.

**Key words:** state, repressive apparatus, deviance, abuse of power, human rights, violations, state crime  
UDC 343.353

<sup>26</sup> Križman: Mafijsko delo LDS - pismo mariborskega župana predsedniku države. Večer, 10.1.1997

## LITERATURA

1. Björger, T., Witte, R.: **Racist Violence in Europe**. St. Martin's Press, London 1993, 261 s.
2. Concerns in Europe. **Amnesty International**. July-December, March 1996, London 1996, 63 s.
3. Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offender. Cairo, 28 April-8 May 1995 - razna gradiva.
4. Documentation der 10 Internationale Fachtagung zum Thema "Demokratie in Anfechtung und Bewährung-zur Problematik von organisierter Kriminalität, Terrorismus und Drogenbekämpfung". Hanns-Seidel-Stiftung, Moskau 1993, 163 s.
5. Geršak T.: Bo še kdaj kdo, ki bo Bosanec. **Revija obramba**. Ljubljana, 24, (1992) 9, s. 4-9.
6. Geršak, T.: Ločnica med vojno in terorizmom. **Revija obramba**. Ljubljana, 24, (1992) 6, s. 10-13.
7. Henry, S., Milovanović, D.: **Constitutive Criminology**. Sage Publications, London, 1996, 288 s.
8. Heronimi, O.: The evasion of state responsibility and the lessons from Rwanda: the need for a new concept of collective security. **Journal of Refugee Studies**, 9 (1996) 3, s. 236-239.
9. Kirbus, V.: Zlati časi balkanskih vohunov. **Revija obramba**, 24 (1992), 11-12, s. 6-11.
10. Lopez Rey, M.: Criminological manifesto. **Federal probation**, 39 (1975) 3, s. 18-22.
11. Muncie, J., McLaughlin, E., Langan, M. eds.: **Criminological Perspectives**, Sage Publications, London 1996, 530 s.
12. Nikolić-Ristanović, V. et al: **Žene, nasilje i rat**. Beograd 1995, 207 + XLII s.
13. O'Donnell, Th.: The prosecution of war criminals: dilemmas of law and policy. **The Criminologist** 20 (1996) 3, s. 153-160.
14. Pagon, M. ed.: **Policing in Central and Eastern Europe**. College of Police and Security Studies, Ljubljana 1996, 730 s.
15. Pravni leksikon. Savremena administracija, Beograd, 1985.
16. Reyntjens, F.: Rwanda: genocide and beyond. **Journal of Refugee Studies**, 9 (1996) 3, s. 240-250.
17. Roth, S.: **The Legal Fight Against Anti-Semitism**. Tel Aviv University 1993, 123 s.
18. Rutinwa, B.: The Tanzanian governments response to Rwandan emergency. **Journal of Refugee Studies**, 9 (1996) 3, s. 300-301.
19. Therborn, G.: **Ideologija moči in moč ideologije**. Ljubljana, Cankarjeva založba 1987, 159 s.
20. Turi, A.: **Državni terorizem**. Neobjavljena diplomska naloga, VŠNZ, tipkopis, Ljubljana 1986, 48 s.
21. Videtič, J.: **Vloga policije pri zagotavljanju evropske varnosti**, tipkopis, MNZ, Ljubljana 1996, 36, s.
22. Wilkins, B.T.: **Terrorism and Collective Responsibility**. Routledge, London 1992, 160 s.